
Zahraníční politika Maďarska v historickém kontextu

János Rapcsák

Na začátku našeho století velký maďarský básník Endre Ady nazval Maďarsko „trajektovou zemí pohybující se mezi Východem a Západem, aniž by byla schopná zakotvit na jedné či druhé straně“. Jeho výrok předstihl svou dobu, protože vyjadřoval to, co moderní politická věda nazývá dvousměrným determinizmem. Významným rysem vývoje této země byl její dvojitý periferní (či spíše semiperiferní) status, který znamenal, že Maďarsko – spolu s většinou středoevropských zemí – nepatřilo ani k západní, ale ani k skutečně východní Evropě.¹

Po druhé světové válce se znovu projevíly historické determinanty regionu. Charakteristické rysy a důsledky dvojitého periferního statusu či dvousměrného determinizmu se objevily také v poválečném Maďarsku. Po převzetí moci komunisty vývoj země ukazoval nápadnou podobnost se sovětským vývojem (ostatně tato podobnost se netýká jen Maďarska). Od poloviny šedesátých let lze tuto tendenci charakterizovat jako postupný návrat k politice uznávající některé národní zvláštnosti; zmíněný proces návratu zahajovalo zejména zavádění Nového hospodářského mechanismu v roce 1968. Připomeňme, že v té době to byla jediná ekonomická reforma v komunistickém bloku a že byla unikátním jevem, protože světová ekonomika procházela ještě obdobím soustavného růstu. Na Západě očekávali s nadějí výsledky a další osudy této ekonomické reformy. Avšak již o půl roku později došlo k rozdrčení Pražského jara na základě Brežněvovy doktríny. Této akce se zúčastnilo i Maďarsko. Tato skutečnost (i když Maďarsko vyslalo do tehdejšího Československa jen symbolické vojenské jednotky) – tedy likvidace československého reformního hnutí – dokonale charakterizuje dvojjakost politiky Kádárovy éry: absolutní politickou loajalitu vůči tehdejšímu SSSR na straně jedné a relativně samostatné vnitřní manévrování na straně druhé.

V sedmdesátých letech však nastalo politicky motivované zpomalování přizpůsobování se Maďarska západním strukturám, a to především v důsledku změn ve světové ekonomice. Osud reformy se stal předmětem mocenské hry. Místo pomalého pozměňování struktury politické a ekonomické moci se vedoucí představitelé rozhodli použít zahraničních půjček k udržení životní úrovně, a tím i vnitřní stability země. I nadále převládaly koncepce velmocenských bloků; zahraniční politika SSSR určovala zahraniční politiku všech zemí Varšavské smlouvy.

Prvním příkladem, kdy Maďarsko naznačilo svůj záměr jít vlastní cestou v zahraniční politice, bylo neochotné uznání sovětské invaze do Afghánistánu. V zahraničněpolitickém myšlení se objevil jistý pragmatismus, jenž nakonec převládl nad ideologií. Důvodem tohoto pragmatismu byla v podstatě obtížná hospodářská situace, dalo by se říci latentní ekonomická krize. Zmíněný proces vyvrcholil v roce 1982, kdy Maďarsko požádalo o přijetí do Mezinárodního měnového fondu a do Světové banky. Byl to jednostranný krok po celý čas doprovázený tichým nesouhlasem SSSR a ostatních spřátelených zemí, jelikož byl v přímém rozporu se zahraničněpolitickou orientací vycházející z koncepce bloků.

Pak přišel rok 1983, kdy rozhovory mezi USA a SSSR v Ženevě ztroskotaly a kdy Spojené státy začaly rozmísťovat své rakety středního doletu v Evropě. Za tohoto sovětsko-amerického a sovětsko-západoevropského napětí pokračovalo „veslování“ zahraniční politiky Maďar-

ska směrem k Západu, protože si tato země nemohla z čistě ekonomických důvodů dovolit uzavírat se vůči Západu. V první polovině roku 1984 navštívila Maďarsko Margaret Thatcherová, Benedetto Craxi a Helmut Kohl. Zvláštní důležitost těchto návštěv spočívala v tom, že právě tyto tři země nejvíce naléhaly na Spojené státy, aby rozmístily rakety na evropské půdě na základě rozhodnutí NATO v Bruselu v roce 1979.

Maďarsko se v sedmdesátých a osmdesátých letech přeměnilo v zemi „gulášového komunizmu“, v „nejveselejší kasárny“ a v zemi „bolše-vita“. To pro něj znamenalo další půjčky. Poměrně liberální zahraniční politika přispěla také k liberálnější vnitřní politice. Novým rysem osmdesátých let bylo probuzení a zastupování národních zájmů. Předtím jedinou přijatelnou zásadou byl internacionalismus. Prosazování národního zájmu neznamenovalo ještě úplný rozchod s koncepcí bloků. Přesněji řečeno, národní zájem znamenal bezpečnostní zájmy politického režimu. Přesto se v zahraniční politice objevila jistá nová ideologie alespoň v tom, že došlo k formulování úlohy malých států. Od poloviny osmdesátých let se Maďarsko v zahraniční politice zastávalo zájmů etnických menšin, i když jen v maďarsko-rumunských vztazích. Dalším charakteristickým rysem druhé poloviny osmdesátých let byla polooficiální deklarace středisek zahraniční politiky, podle níž by měl Západ přistupovat diferencovaně k jednotlivým socialistickým zemím, tj. posuzovat každou podle jejich zásluh. Zajímavá byla i ta skutečnost, že Maďarská socialistická dělnická strana začala navazovat styky se západními socialistickými a sociálnědemokratickými stranami. Nakonec v druhé polovině osmdesátých let se země začala v četných otázkách vzdalovat od ostatních zemí východního bloku. Tomu všemu velmi napomáhal nástup Gorbačova k moci v tehdejším Sovětském svazu. V jistém směru to mělo pro Maďarsko i negativní důsledky: pro Západ už nebylo důležité, s čím přicházelo Maďarsko, ale zajímaly ho spíše sovětské iniciativy. Maďarsko mohlo „předhonorit“ SSSR už jen v některých oblastech, například v navázání diplomatických styků s Korejskou republikou, s Izraelem a s Vatikánem.

Západ se díval na Maďarsko jako na reformní komunistickou zemi. „*Reformy se však nikdy nedotkly makroekonomiky, a proto i systém politické moci zůstal nezměněn.*“⁴² Kdyby v osmdesátých letech maďarské politické vedení těsněji následovalo sovětské vedení, zbavilo by zemi životně důležitých západních zdrojů, které v podstatě zajišťovaly stabilitu systému.

Koncem roku 1988 se však vedení ujala nová generace politiků (tzv. reformní komunisté – nešťastně zvolený název, jenž se do slovníku politologů dostal z novinářské terminologie) a v následujícím roce – později označeném za „annus mirabilis“ – Némethova vláda uskutečnila sérii nezávislých kroků v zahraniční politice (uskutečnila je však i ve vnitřní politice). Tyto kroky kulminovaly v odstranění železné opony a v otevření hranic pro východoněmecké uprchlíky. Tato vláda jako první v regionu požádala o členství v Radě Evropy a úspěšně vyjednávala se Sovětským svazem o stažení sovětských vojsk z Maďarska. V té chvíli bylo zcela jasné, že SSSR už nemůže kontrolovat změny v socialistickém (komunistickém) bloku, že již nelze uplatňovat Brežněvovu doktrínu a že se zhroutil poslední historická veleříše. Po zajištění svobodných voleb v březnu a dubnu 1990 Némethova vláda odstoupila a v květnu téhož roku ji vystřídala vláda koalice tří stran vyšších ze svobodných voleb.

* * *

Rok 1989 byl rokem významných zahraničněpolitických akcí. Po nástupu nové vlády přestaly být tyto kroky středem pozornosti. Nové vedení zahraniční politiky se muselo zabývat každodenními drobnými problémy. Zahraniční politika získala překvapivě nové prvky, ale současně byla pokračováním politiky předcházející vlády. Jinými slovy, po systémových změnách vznikl následující paradox: změny se měly zakládat na kontinuitě a uskutečňovat v zcela změněném mezinárodním ovzduší. V důsledku systémových změn zanikly veškeré dřívější politické, ekonomické a bezpečnostní organizace, které určovaly podmínky středo-

evropského a východoevropského regionu a politiku zemí v bipolárně rozděleném světě. Země, jejichž suverenita byla obnovena, nahradily teorie omezené suverenity usilovným hledáním nových možností zahraniční politiky. Za této situace si téměř všechny vlády v regionu vytklly jako hlavní směr své orientace evropskou integraci. V průběhu tohoto procesu se většina zemí střední a východní Evropy stala členy Rady Evropy a do dnešní doby šest zemí uzavřelo asociační dohody s Evropským společenstvím (Evropskou unií). Tyto země se začaly také zúčastňovat v různých formách činnosti NATO a Západoevropské unie. Kromě toho vytvořily i četné regionální a subregionální organizace.

Nová maďarská vláda úspěšně nastolila opět suverenitu své země, iniciativně si počínala při rozpuštění Varšavské smlouvy, dosáhla úplného stažení sovětských vojsk ze svého území a podařilo se jí uzavřít i dohodu o finančním vyrovnání důsledků pobytu sovětských vojsk v Maďarsku. Vláda měla významný podíl také na rozpuštění RVHP. Přitom po celou dobu dokázala zajistit vnější i vnitřní stabilitu země. Dalším krokem bylo navázání institucionálního vztahu s NATO a účast na činnosti Rady severoatlantické spolupráce. Je třeba se zmínit i o tom, že se první schůzka zástupců parlamentů KBSE konala právě v Maďarsku. Maďarská zahraniční politika se přihlásila k aktivní účasti na urovnání mezinárodních konfliktů zejména vysláním vojenského kontingentu do války v Perském zálivu a přípravou svobodných voleb v Kambodži. V roli člena Rady bezpečnosti OSN Maďarsko bylo často „hlasem svědomí“ v jugoslávské krizi a válce. Musím ještě dodat, že maďarská vláda projevila ochotu povolit lety AWACS nad svým územím.

V listopadu 1990 se Maďarsko jako první z bývalých socialistických zemí stalo plnoprávným členem Rady Evropy. V roce 1991 uzavřelo asociační dohodu s ES a v roce 1993 další dohodu s ESVO. Obě tyto dohody obsahují četné výhodné klauzule o asymetrickém zrušení cel a jiných obchodních restrikcí.

Zahraniční politika Maďarska se vyznačovala také iniciativní činností při rozvíjení regionální a subregionální spolupráce. Nejdůležitější bylo vytvoření visegrádské skupiny v roce 1991. (Dnes se dost diskutuje o samé existenci této formy spolupráce a Česká republika se otevřeně zamýšlí nad otázkou její účelnosti. Přikláním se k této kritice v tom smyslu, že spolupráce v současné formě je neudržitelná, protože se visegrádská skupina nestala střediskem moci v regionu, ale zůstala politickým salonem a přinesla jen málo prakticko-politických či ekonomických výhod. Hospodářské vztahy mezi členskými zeměmi se dále zhoršovaly a nevzniklo mezi nimi ani politické, ani citové partnerství. Jednou z příčin tohoto vývoje by mohla být skutečnost, že každá země vidí v ostatních členech spíše konkurenty než partnery. Přitom Západ se k nim však choval jako k jedné skupině a tento jeho postoj pomáhal jednotlivým zemím v jejich úsilí o integraci. Po návštěvě prezidenta Clintona v Praze se zdá, že pro Maďarsko je výhodné zůstat ve visegrádské skupině a posílit její význam, podobně jako význam ostatních regionálních a subregionálních organizací. Všechny tyto země by si měly uvědomit, že staré rivality a jejich dřívější manévrování mezi velmocemi jim může způsobit jen těžkosti.)

* * *

Pokud jde o priority zahraniční politiky, Maďarsko jednoznačně považuje za *prioritu číslo jedna* připojení k euroatlantickému regionu. Je to strategický cíl, protože dnes už je zcela jasné, že se země nebude moci jedním skokem ocitnout uprostřed euroatlantické integrace. Jak jsem již uvedl, šest zemí střední a východní Evropy má uzavřeno asociační dohody s EU. Zda budou přijaty jednotlivě (což bylo málokdy praxí ES), anebo budou začleněny do dvou skupin, či budou přijaty jako celá skupina, není dosud jasné. (Budou-li ovšem přijaty jako jedna skupina, pak – podle konvojové teorie – vyspělejší budou muset počkat, dokud nejméně vyspělá země nepokročí vpřed. Z tohoto hlediska lze do jisté míry chápat současný postoj vlády České republiky.) Západní pohled na tyto země zdaleka není jednotný. Možná je ještě důležitější to, že se diferenciací uvnitř regionu urychlila. Pokud jde o visegrádskou skupinu, její čtyři členové uzavřely mezi sebou dohodu o svobodném

obchodě a o tom, že cla mezi nimi budou postupně odstraněna do roku 2001. Musíme si uvědomit, že tady jde o trh s 65 miliony spotřebitelů. Zůstává však problémem, že jejich ekonomiky jsou v podstatě paralelní a nejsou schopny se doplňovat. Nemají proto mnoho výrobků, které by si mohly vzájemně nabízet, protože každá z nich byla specializována vůči sovětskému trhu. To může vést k následující situaci: vytvoří-li chudé země s podobnou hospodářskou strukturou zónu svobodného obchodu, těžko může dojít k převratnému rozvoji. Jestliže se situace nezmění, snadno by se mohly stát Evropou chudých. Je proto pro ně strategickou otázkou mít nějakou hybnou páku, která by urychlila jejich rozvoj, modernizaci a stala se osou všech jejich snah. Touto hybnou pákou může být za daných poměrů jen Evropská unie. S její pomocí by mohly tyto země dostat šanci zapojit se do světového trhu, do mezinárodní dělby práce. Tak by mohly snadněji rozvíjet své ekonomiky jako komplementární.

Druhou prioritou je vytváření konstruktivních vztahů se sousedy Maďarska. Geopolitické postavení země se od základu změnilo, většina okolních států se rozpadla. Dříve Maďarsko sousedilo s pěti státy, nyní má sedm sousedů, ale pět z nich jsou zcela nové státy. Unikátním jevem je to, že sousedí se všemi třemi rozpadlými bývalými komunistickými státy. Tato situace vyžaduje neobyčejnou citlivost. Navíc se zde projevuje skutečnost, že v bezprostředním sousedství Maďarska žijí jeho „soukmenovci“ jako etnické menšiny, což je ojedinělý jev. (V tomto ohledu je podobná snad jen situace Ruska.) Je velkým problémem a skutečně prubířským kamenem zahraniční politiky Maďarska, zda dokáže udržet etnické otázky v rámci pravidel Spojených národů a dalších mezinárodních organizací. Tuto situaci komplikují ještě určité ekonomické skutečnosti. (Maďarská ekonomika utrpěla ztrátu více než miliardu dolarů v důsledku embarga vůči zbytku Jugoslávie.) „V tomto regionu je Archimedovým bodem demokracie menšinová otázka. Sebeurčení, autonomie etnických menšin není destabilizačním faktorem...; na druhé straně jsou však nejlepším prostředkem jak zabránit vzniku napětí... V této části světa je možné vytvářet etnicky homogenní národy pouze etnickými čistkami... Jestliže nějaká země se zde pokusí vytvořit homogenní národní stát, může vyvolat další Bosnu.“⁴³

Opoziční strany v Maďarsku měly tendenci hovořit o „etnocentrické“ zahraniční politice. Musím zde konstatovat, že *maďarská zahraniční politika není etnocentrická*. Je však ironií osudu, že zatímco zahraniční politika první demokraticky zvolené vlády v regionu nebyla nekontinuální v euroatlantických vztazích, kvalitativně novým prvkem této politiky bylo a je zastupování zájmů maďarských etnických menšin v sousedních zemích, což za komunistické éry byla téměř tabuizovaná otázka. V dané chvíli se jedná o nejsvízelnější starosti. Skutečnost, že Maďarsko je obklopeno Maďary, by v každém případě vyvolala napětí. Zde muselo vedení zahraniční politiky čelit nejobtížnějším problémům. Za komunistické éry zájmy Varšavské smlouvy a Sovětského svazu zabránily tomu, aby se tyto otázky objevily na povrchu. Po systémových změnách se téměř přes noc objevila etnická napětí, která přinesla reálné problémy. Tato oblast byla bezesporu sférou, kde některé kroky zahraniční politiky působily rozpory a kde zahraniční politika zaznamenala nejméně úspěchů. Jádrem problému není v samé prioritě této otázky v zahraniční politice. (Je morální i politickou povinností Maďarska propůjčovat fórum požadavkům maďarských menšin a podporovat jejich realizaci. Od žádné maďarské vlády nelze očekávat, že se této své povinnosti vzdá.) Ne vždy se však přistupovalo k této problematice v náležitých proporcích, a to zejména v prvních osmnácti měsících nové vlády. Původní problematičnosti této etnické otázky je nutné hledat v minulých křivkách – na všech stranách. Bylo však velkým omylem, když se v sousedních zemích okamžitě objevilo podezření, že by se Maďarsko mohlo vrátit k meziválečné iredentě, protože ta je velmi vzdálená záměrům vedení zahraniční politiky. Je sice pravdou, že se objevily výroky, které byly příčinou nedorozumění a také vždy ho vyvolaly. Výstižně to vyjádřil jeden z opozičních politiků: „... nová vláda dosáhla rekordu v nedorozuměních.“⁴⁴ Nebylo dost gest; gesta nejsou nutné znamením slabosti. Bude zapotřebí více setkání a více důrazu na všech stranách.

Pokud jde o vztahy Maďarska k jeho sousedům, můžeme je zařadit do následujících tří kategorií:

1) S Rakouskem, se Slovinskem a s Chorvatskem máme řadu společných zájmů, které lze v budoucnosti dále rozvíjet. Zdejší hranice jsou z 95 % „etnické“ a představy o Maďarsku jsou v těchto zemích příznivé.

2) Se Slovenskem a s Ukrajinou máme jak společné, tak protichůdné zájmy. U obou jde o nové země, teprve hledající své místo ve svém prostředí, a obě projevují výraznou snahu stát se národními státy. Zde vznikají etnické problémy, v případě Slovenska situaci komplikuje také Gabčíkovo-Nagymaros. Současně však je společným zájmem všech tří zemí rozvíjet hospodářské, turistické i kulturní styky. K udržování konfliktů a starých předsudků však značně přispívá hrstka politiků a několik nezodpovědných novinářů. „V případě těchto dvou zemí si můžeme představit, že je možné dosáhnout střízlivého přístupu, historického kompromisu založeného na vzájemných výhodách.“⁴⁵

3) Nejobtížnější bude dosáhnout obratu v rumunsko-maďarských a srbsko-maďarských vztazích. V tomto případě by nemělo žádnou cenu odvolávat se na civilizační rozdíly. Spíše bychom chtěli zdůrazňovat rozdíly v ekonomické a politické sféře a zbytky komunizmu v těchto zemích. Je reálné nebezpečí, že v obou případech zhoršující se životní podmínky povedou k růstu nacionalizmu obdobnému jako v minulém století, jenž vinu za hospodářské problémy a jiná neštěstí svaloval na etnické menšiny.

Pro Maďarsko není zdaleka lehké podporovat zájmy a požadavky maďarských menšin v zahraničí, protože stále ještě postrádáme celou řadu mezinárodně přijatých pravidel zaručujících práva menšin. Schůdnou cestou k řešení této otázky by byla její „internacionalizace“, tj. zapojení okolních zemí do různých evropských organizací, kde se etnické otázky stávají evropskou problematikou. Současně však Maďarsko nemůže doufat, že získá jednomyslnou podporu v otázkách kolektivních menšinových práv. Nebezpečí spočívá v tom, že se na kolektivní menšinová práva může pohlížet jako na přechod k odtržení. Ministr zahraničí Maďarska nedávno prohlásil: „Na rozdíl od lidí v Bělehradě a některých lidí v Moskvě Maďaři neprohlásují, že všichni Maďaři, všichni naši krajané, musejí být spokojeni v jedné zemi, tj. v Maďarsku, anebo vráceni tam. Zaručena mají být pouze jejich práva, jejich budoucnost. Ve střední a východní Evropě neexistují státy bez početných menšin. Jsem přesvědčen o tom, že integrace, zejména Evropská unie, jsou nejlepším řešením jejich problémů. Myšlenka prohlásit mnohonárodní státy za výlučné vlastnictví většinového národa, jehož jazyk a kultura musejí překrývat jazyk a kulturu menšin, je anachronická a nebezpečná, protože v sobě obsahuje prvky etnické diktatury, což může vést k etnické čistce.“⁴⁶

Dialog mezi zeměmi regionu je zčásti brzděn opožděným vývojem národních států, protože národní cítění má tendenci překypovat, a s obyvatelstvem lze proto manipulovat v jeho kolejích. Národní identita byla v tomto prostoru často vyjadřována v kontextu nepřátelských sil či v historických mýtech. Ty vždy sloužily jako kompenzace za civilizační či ekonomické zaostávání. (Musím zde poukázat na smutný, ale v jistém smyslu přirozený jev: bývalí představitelé disidentského hnutí v těchto zemích, kteří dříve měli k sobě velmi blízko a tvořili jistou nadnárodní komunitu, se po nástupu do vedoucích pozic ve svých zemích stali zajatci národní logiky své země a začali občas zastupovat diametrálně odlišná stanoviska od svých dřívějších přátel. Začal zde převažovat „raison d'état“.) Nebude-li region integrován do větší jednotky, nemůžeme očekávat žádný výrazný pokrok v tomto směru. K tomu, aby došlo k obratu, bude zapotřebí, aby se národní identity zbavily mýtů, což je možné jen další demokratizací a hospodářským pokrokem.

Třetí prioritou zahraniční politiky Maďarska je vztah k postsovětské oblasti. Je všeobecně známo, že systémové změny byly doprovázeny protisovětskými náladami. V některých případech se to projevilo v extrémních formách a politická rétorika způsobila škody v hospodářských vztazích. Teprve po rozkladu SSSR se začaly vztahy normalizovat. Maďarsko uzavřelo státní smlouvu s Ruskem i s Ukrajinou. Tato smlouva s Ukrajinou (zvláště klauzule o zárukách stávajících hranic) vyvolala bouři v řadách vládních stran a při ratifikačním jednání ji zachránily hlasy opozice.

Jako krátké shrnutí zásad bezpečnostní politiky Maďarské republiky lze prohlásit, že vychází z integrální povahy bezpečnosti. Žádný jednotlivý stát ani žádná jednotlivá instituce nemohou garantovat bezpečnost států střední a východní Evropy. Je potřeba vytvořit takovou soustavu institucí, která může obsáhnout celý komplex hospodářské a vojenské bezpečnosti, zajistit respektování lidských práv a zahrnout také oblast životního prostředí. Maďarsko nevidí kolem sebe žádného nepřítele. Hrozbu pro region spatřuje v ekonomickém zaostávání, v obtížích spojených s přechodem k tržnímu hospodářství, v psychologickém dědictví diktatur, ve vývojových problémech nových demokracií, v počátečních obtížích ve vztazích mezi zeměmi regionu, v nevyřešených otázkách etnických a náboženských menšin a v politické nestabilitě vznikající ze všech těchto faktorů. Bezpečnostní politika Maďarska vychází z předpokladu, že ES (EU), NATO, KBSE, ZEU, Rada severoatlantické spolupráce a Rada Evropy budou i nadále hrát aktivní roli v posilování hospodářské a politické stability regionu. Maďarsko by mělo realizovat preventivní diplomacii a také preventivní bezpečnostní politiku. Jednou z důležitých otázek evropské bezpečnosti je, jak vytvářet „vzájemně spjaté“ systémy místo „vzájemně se blokujících“ (v anglickém originálu je použita slovní hříčka „interlocking“ a „interblocking“ – pozn. red.), systémy za účasti NATO, ES (EU), ZEU a KBSE, a tak vytvořit všeobecnou evropskou bezpečnostní soustavu. Po druhé světové válce v Evropě vznikl systém zvaný Pax Americana s evropskou účastí, zatímco v budoucnosti by měl vzniknout systém Pax Europica s americkou účastí. Existence takového systému je důležitá především pro země střední a východní Evropy. Maďarsko souhlasí s opatřeními a s technickými kontrolami podle Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE), s Vídeňským dokumentem o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti (CSBM) a se Smlouvou o otevřeném nebi. Vláda zastává názor, že svrchovanost, nezávislost a územní celistvost Maďarské republiky mají být zaručeny především politickými prostředky. *„Systémy kolektivní bezpečnosti pro mladé demokracie ve spolupráci s vyspělými západními demokraciemi musejí být reálným cílem, dosažitelným ještě v tomto století... Je v zájmu Maďarska, aby demokratický vývoj všech států tohoto regionu vyústil do euroatlantického bezpečnostního společenství.“*⁷ Ozbrojené síly Maďarska jsou relativně nejslabší v celém regionu a musejí v souladu se zahraničními a vnitřními zájmy země sloužit k její obraně v moderním a profesionálním pojetí, musejí být pod ústavní kontrolou, ústavním řízením a velením.

* * *

Na závěr bych chtěl vyzvednout následující myšlenky. První svobodně zvolená vláda za posledních čtyřicet let dostala shodou dějinných okolností mnohem větší prostor k manévrování v zahraniční politice než všechny její předchůdkyně od skončení druhé světové války. Zmizela jak Varšavská smlouva, tak RVHP a Maďarsko mohlo svobodně rozhodovat o své zahraniční politice; nebylo již podřízeno spojenectvím ani velmocem. Strukturální změny v ekonomice posunuly zemi blíže k Západu. Musím souhlasit s prioritami, jak byly formulovány v roce 1990. Zatímco první priorita – západní orientace – byla správně vyjádřena a přinesla podstatné výsledky, druhá – formulace konstruktivní politiky vůči sousedním zemím – byla méně šťastná a méně úspěšná a vyznačovala se řadou nevyvážeností a nedorozumění. Je třeba poznamenat, že se zejména Maďarsko nesmí projevit v regionu jako rušivý element. Ukázalo se, že za velká slova ani za zvukné deklarace nelze obdržet od Západu žádnou větší pomoc.

Jak roky ubíhaly, zahraniční politika Maďarska se stala vyváženější. Její vedoucí představitelé se naučili chápat, že se stabilní, dlouhodobá zahraniční politika nedá budovat na přáních, na dějinně motivovaných sentimentech, ale jedině na dobře pochopené realitě. V politice jsou klíčovým momentem zájmy, a proto si vyžaduje jemný instinkt vůči skutečnosti. Úspěšná zahraniční politika předpokládá soustavnou analýzu změn mezinárodních relací a vypracovávání alternativních životaschopných přístupů. V tomto procesu je nezbytné dospět ke konsenzu politických stran, a to podle možnosti ve všech závažných

otázkách. (Pro tyto účely je výbornou základnou zahraniční výbor parlamentu, v němž zasedá šest politických stran.) Žádná vedoucí garnitura zahraniční politiky nesmí zapomenout, že v zahraničněpolitických akcích musíme vycházet vždy z celonárodních zájmů, ale abychom byli úspěšní, musíme vzít v úvahu také reality mezinárodního společenství a zájmy zúčastněných zemí.

Stěžejní otázkou tohoto století v našem regionu je, zda si středoevropské země najdou cesty a prostředky k efektivní spolupráci. Objevilo se několik iniciativ, ale pokaždé se ozvaly kritické hlasy proti užší spolupráci uvnitř regionu. Je ovšem pravdou, že Západ nevěnoval dostatečnou pozornost této oblasti. Přistupoval k ní buď jednostranně a zaujatě, anebo necitlivě a indferentně k národnostním a menšinovým otázkám. Ze začátku je vůbec nevzal na vědomí, později z nich často dělal strašáka. Z tohoto hlediska mohu uzavřít své úvahy citátem z poznámek jednoho významného politologa:

*„... v střednědunajském prostoru pozorujeme jistý druh nestability vyvěrající z neurovná-
ných vztahů mezi sousedními zeměmi. Tato nestabilita je strukturální povahy a potrvá tak
dlouho, dokud opravdová demokracie nezapustí kořeny ve všech dotčených zemích a dokud
v nich nevzniknou občanské společnosti. Pasivita Západu vůči Jugoslávii zřejmě přesvědču-
je nacionalisty a autoritativní živly i jinde, že mohou určitá řešení prosazovat násilím. Bylo
by příliš očekávat od Maďarska, že zcela opustí svůj postoj vůči etnickým Maďarům – koneč-
ně také Irská republika vykonává svůj vliv obdobně vůči Severnímu Irsku a Rakousko vůči
Jižnímu Tyrolsku –, jenomže zde je problematika mnohem citlivější.“*

*To, co mohlo být vnuceno muslimským obyvatelům Bosny, kteří jsou nakonec největší
jednotlivou etnicko-nacionální komunitou ve své republice, by se mohlo stát osudným pro
kteroukoli národnost, což je podstata obav. Úloha Západu v poskytování jistot v tomto
směru má dalekosáhlý význam.“⁸*

¹ Podrobněji viz Kisse, L. J.: Po konfrontační politice Východ-Západ... Ed. Armand Klose a Lothar Rühl. Baden-Baden 1990, s. 401–415. (Jsem nesmírně vděčný dr. Kissovi za jeho střízlivé a spolehlivé komentáře k zahraniční politice Maďarska.) Viz též Szűcs, J.: Tři historické regiony Evropy. Ed. Gondolat, Gyorsuló idő. Budapest 1984.

² Hardi, P.: A nyooanas évtized magyar külpolitikája (Zahraniční politika Maďarska v osmdesátých letech). In: Sztálinizmus és desztálinizáció Magyarországon (Stalinizmus a destabilizace v Maďarsku). Bern 1990.

³ Jeszenszky, G.: A magyar külpolitika dilemmái a XX. században. Předneseno v Evropském ústavu 16. března 1993. První věta je citátem ze stati Oszkára Jásziho (Oszkár Jászi byl nejvýznamnějším politickým publicistou a demokratem první poloviny 20. století v Maďarsku – pozn. red.).

⁴ Kovács, L. (předseda zahraničněpolitického výboru maďarského parlamentu) v časopise Társadalmi Szemle, 12/1993, s. 17–23.

⁵ Csaba, Gy. Kiss: Magyarországon és Szomszédai. Népszabadság, 18. 9. 1992.

⁶ Jeszenszky, G. (ministr zahraničních věcí): Central Europe and NATO. Předneseno v Nadaci Hanse Seidela v Mnichově, 18. 11. 1993.

⁷ Jeszenszky, G.: Security Issues in Independent Central Europe. Dokument Ministerstva zahraničních věcí Maďarska, 1993.

⁸ Schöpflin, G.: Hungary and its Neighbours. Institut bezpečnostních studií ZEU, Paříž, květen 1993. Chaillot č. 7/1993.